

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه تاریخ

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ی تاریخ گرایش ایران دوره اسلامی

بررسی تطبیقی استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران از منظر سیاسی و اجتماعی

استاد راهنما:

دکتر اصغر فروغی ابری

استاد مشاور:

دکتر علی اکبر کجباف

پژوهشگر:

مسلم محمدشیری

مردادماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه تاریخ

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی تاریخ ایران اسلامی
آقای مسلم محمدشیری
تحت عنوان

بررسی تطبیقی استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران از منظر سیاسی و اجتماعی

در تاریخ ۱۳۸۹/۵/۲۵ توسط هیات داوران زیر بررسی و با درجه به تصویب نهایی رسید.

	۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر اصغر فروغی ابری	با مرتبه علمی استادیار
	۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر علی اکبر کجیاف	با مرتبه علمی استادیار
	۳- استاد داور داخل گروه دکتر سید اصغر محمودآبادی	با مرتبه علمی دانشیار
	۴- استاد داور خارج گروه دکتر حسین مسعودنیا	با مرتبه علمی استادیار
- امضای مدیر گروه
دکتر مرتضی زاهدیان نژاد

قدردانی و سپاس

پس از شکر و سپاس فراوان به درگاه خداوند منان، شایسته است تا رسم شاگردی را به جای آورده و از اساتید محترم گروه تاریخ دانشگاه اصفهان بویژه دکتر اصغر فروغی ابری به عنوان استاد راهنما که راهنمایی های ایشان گره گشای کار بنده بوده و نیز دکتر علی اکبر کججاف به عنوان استاد مشاور این رساله که در زمینه تطبیق انقلاب اسلامی و استقلال هند، راهنمایی های ارزنده ای را به اینجانب نمودند، تقدیر و تشکر به عمل آورم. همچنین بایستی که از دکتر حسین مسعودنیا مدیر محترم گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان به جهت بهره گیری از مشاوره های مناسبشان در زمینه تحلیل ها و بررسی های سیاسی در رساله، تشکر و تقدیر نمایم.

تقدیم به

روح پر فتوح بنیانگذار جمهوری اسلامی

ایران، امام خمینی (ره) و نیز تمام

شهادی انقلاب اسلامی

چکیده

در قرن بیستم میلادی حوادث و جریان هایی به وقوع پیوست که در نوع خود کم نظیر و حتی بی نظیر بوده اند. یکی از این جریان های مهم، به استقلال رسیدن کشور هند بود. در جریان مبارزات استقلال طلبی هند که با هدف رهایی از استعمار انگلستان آغاز گردید، با رهبری شخصیتی چون گاندی توانست راه خود را پیش برده و سرانجام به هدف برسد. البته در نهضت استقلال طلبی هند، اکثر گروه ها و مذاهب هند شرکت داشتند و در این بین نقش مسلمانان نیز برجسته بود.

یکی دیگر از وقایع مهم و شگفت انگیز تاریخ قرن بیستم که نقش گسترده ای در تغییر مناسبات سیاسی جهان داشت، پدیده انقلاب اسلامی ایران بود که در نیمه دوم این قرن رخ داد. اهمیت انقلاب اسلامی ایران در سطح جهان باعث شد تا پژوهشگران و نظریه پردازان عالم سیاست، متفکران علوم سیاسی، متخصصان تحولات اجتماعی، فرهنگ شناسان، دین شناسان، جامعه شناسان و بازیگران صحنه های سیاست جهانی، هر یک به تحلیل و تفسیر این پدیده بپردازند و عوامل پیدایش و نتایج آن را مورد بررسی قرار دهند. انتشار صدها کتاب و مقاله در زمینه ی انقلاب اسلامی ایران گویای همین واقعیت است.

انقلاب اسلامی ایران هم از نظر پیدایش، هم از نظر انگیزه و هم در کیفیت مبارزه در مقایسه با دیگر انقلاب های جهان تمایز اساسی دارد. تمایزی که آگاهی از آن کمک مؤثری در شناخت توانایی های فرهنگی و سیاسی جامعه ایران دارد و بهره برداری از آن در جهت اصلاحات اساسی در کشور دارای اهمیت بسیار است.

این پژوهش قصد پاسخگویی به این سوال اساسی را دارد، که بین استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران از منظر سیاسی و اجتماعی چه همگونی ها و ناهمگونی هایی به چشم می خورد.

به نظر می رسد که علی رغم برخی تفاوت های بنیادین بین استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران، در برخی موارد مانند، قدرت رهبری، شیوه مبارزه، حضور مردم و... آنان دارای همگونی می باشند.

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی - تحلیلی بوده و گردآوری داده ها به شیوه کتابخانه ای صورت پذیرفته است.

کلید واژگان: استقلال، انقلاب، استعمار، هند، ایران.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
خ	پیشگفتار
	فصل اول: کلیات
۱	۱-۱- طرح مسأله
۲	۲-۱- کلیدواژه ها
۳	۳-۱- اهداف پژوهش
۳	۴-۱- پرسش های پژوهش
۳	۵-۱- فرضیات پژوهش
۴	۶-۱- فصل های پژوهش
۴	۷-۱- معرفی منابع
۴	۱-۷-۱- منابع استقلال هند
۶	۲-۷-۱- منابع انقلاب اسلامی ایران
۹	۸-۱- پیشینه پژوهش
۱۰	۹-۱- روش تحقیق و مراحل آن
۱۰	۱۰-۱- چارچوب نظری
	فصل دوم: هند از استعمار تا تجزیه
۱۳	۱-۲-۱- استعمار هند
۱۴	۲-۱-۱- معنا و مفهوم استعمار
۱۴	۲-۱-۲- تاریخچه استعمار
۱۷	۲-۱-۳- چگونگی استعمار هند توسط بریتانیا
۲۰	۲-۱-۴- نقش ثروت هند در انقلاب صنعتی انگلستان
۲۱	۲-۲-۱- استقلال طلبی هند
۲۳	۲-۲-۱- مرحله اول استقلال هند
۲۳	۲-۲-۱-۱- قیام سربازان در سال ۱۸۵۷م
۲۴	۲-۲-۱-۲- تشکیل حزب کنگره در سال ۱۸۸۵م
۲۵	۲-۲-۱-۳- اصلاحات انگلیسی ها و آثار آنان

عنوان	صفحه
۴-۱-۲-۲- دوره حکومت لرد کرزن.....	۲۶
۵-۱-۲-۲- اصلاحات قانونی (مورلی - مینتو).....	۲۶
۶-۱-۲-۲- پایان جنگ جهانی اول و جنبش خلافت	۲۷
۷-۱-۲-۲- تاجگذاری جورج پنجم در هند	۲۸
۲-۲-۲- مرحله دوم استقلال هند	۲۸
۳-۲-۲- مرحله سوم استقلال هند.....	۲۹
۱-۳-۲-۲- اصلاحات مونتاگو - چلمسفورد.....	۲۹
۲-۳-۲-۲- قانون رولات و تجدید ظلم و ستم	۳۰
۳-۳-۲-۲- قتل عام امریستار در ایالت پنجاب.....	۳۰
۴-۳-۲-۲- عصر گاندی	۳۱
۵-۳-۲-۲- سیاست مسالمت آمیز انگلستان	۳۱
۶-۳-۲-۲- جنبش ضدمالیات	۳۲
۷-۳-۲-۲- مذاکرات با گاندی، دومین کنفرانس میزگرد	۳۳
۸-۳-۲-۲- حقوق طبقات پست	۳۳
۹-۳-۲-۲- سومین کنفرانس میزگرد.....	۳۴
۱۰-۳-۲-۲- جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵ - ۱۹۳۹ م)	۳۵
۱۱-۳-۲-۲- طرح کریپس و نهضت ترک هند.....	۳۶
۴-۲-۲- مرحله چهارم استقلال هند.....	۳۷
۱-۴-۲-۲- کنفرانس سیما در سال ۱۹۴۶ م.....	۳۷
۲-۴-۲-۲- اولین حکومت ملی	۳۸
۳-۴-۲-۲- استقلال هند در ۱۵ اوت ۱۹۴۷ م.....	۳۹
فصل سوم: وقوع انقلاب اسلامی در ایران	
۱-۳- رویکردها و نظریه های مربوط به انقلاب اسلامی	۴۰
۱-۱-۳- رویکرد سکولار	۴۱
۲-۱-۳- رویکرد اسلامی	۴۳
۳-۱-۳- نظریه توطئه	۴۴

عنوان	صفحه
۳-۱-۴- نظریه مدرنیزاسیون	۴۴
۳-۱-۵- نظریه اقتصاد	۴۵
۳-۱-۶- نظریه استبداد و دیکتاتوری	۴۶
۳-۱-۷- نظریه مذهب	۴۷
۳-۱-۸- نظریات ترکیبی	۴۷
۳-۲-۲- چگونگی رخداد انقلاب اسلامی	۴۸
۳-۲-۱- پیشینه تاریخی حرکت های انقلابی در ایران معاصر	۴۸
۳-۲-۲- روند حوادث و خدادهای منجر به انقلاب اسلامی	۴۹
۳-۲-۲-۱- مصوبه انجمن های ایالتی و ولایتی	۵۱
۳-۲-۲-۲- انقلاب سفید	۵۳
۳-۲-۲-۳- اعلام عزای عمومی در فروردین سال ۱۳۴۲ش	۵۶
۳-۲-۲-۴- قیام پانزدهم خرداد ۱۳۴۲ش	۵۶
۳-۲-۲-۵- کاپیتولاسیون و تبعید امام خمینی(ره)	۶۰
۳-۲-۲-۶- از فرجام کاپیتولاسیون تا آغاز بحران	۶۱
۳-۲-۲-۷- از آغاز بحران تا پیروزی انقلاب اسلامی	۶۲

فصل چهارم: مقایسه استقلال هند و انقلاب اسلامی

۴-۱-۱- مقایسه ساختار اجتماعی - اقتصادی هند و ایران	۶۶
۴-۱-۱-۱- ساختار اجتماعی - اقتصادی هند قبل از رسیدن به استقلال	۶۷
۴-۱-۱-۱-۱- وضع جمعیتی هند	۶۷
۴-۱-۱-۱-۲- وضع معیشت کارگران و کشاورزان هندی	۶۷
۴-۱-۱-۱-۳- آموزش و پرورش در هند	۶۸
۴-۱-۱-۱-۴- سیستم اجتماعی هند	۶۹
۴-۱-۱-۱-۵- مذهب هندی ها و ایجاد طبقات خاص	۷۱
۴-۱-۱-۱-۶- تضاد انگلیسی ها و هندی ها	۷۲
۴-۱-۱-۱-۷- تاثیر انگلستان بر جامعه هند	۷۳
۴-۱-۱-۱-۸- قحطی و مرگ و میر در هند	۷۴
۴-۲- ساختار و تحولات اجتماعی - اقتصادی ایران قبل از انقلاب	۷۴

عنوان	صفحه
۱-۲-۴- وضع جمعیت و معیشت مردم ایران قبل از انقلاب.....	۷۵
۲-۲-۴- وابستگی دولت	۷۹
۳-۲-۴- تحولات مذهبی	۸۳
۳-۴- بررسی و مقایسه ساختار سیاسی هند و ایران	۸۹
۱-۳-۴- ساختار سیاسی هند قبل از رسیدن به استقلال.....	۸۹
۱-۱-۳-۴- زمامداران انگلیسی	۸۹
۲-۱-۳-۴- ارتش انگلیس	۹۱
۳-۱-۳-۴- تجار و بازرگانان انگلیسی	۹۱
۴-۱-۳-۴- قوم هندو	۹۲
۵-۱-۳-۴- اصلاحات سیاسی انگلیسی ها.....	۹۲
۲-۳-۴- ساختار و تحولات سیاسی ایران قبل از انقلاب.....	۹۳
۱-۲-۳-۴- سیستم حکومتی.....	۹۳
۲-۲-۳-۴- ابعاد شخصیتی شاه.....	۹۷
۳-۲-۳-۴- علل وقوع انقلاب اسلامی.....	۹۸
۴- بررسی رهبران و چهره های اصلی استقلال هند و انقلاب اسلامی	۱۰۰
۱-۴-۴- رهبران و چهره های برجسته استقلال هند	۱۰۰
۱-۱-۴-۴- گاندی	۱۰۰
۲-۱-۴-۴- جواهر لعل نهرو.....	۱۱۰
۳-۱-۴-۴- خانم دکتر آنی بسنت	۱۱۲
۴-۱-۴-۴- دادانائورجی(پیرمرد بزرگ)	۱۱۲
۵-۱-۴-۴- دکتر ذاکر حسین	۱۱۳
۶-۱-۴-۴- رایبندرانات تاگور	۱۱۳
۷-۱-۴-۴- تیلاک و گوگهال	۱۱۳
۸-۱-۴-۴- دیگر رهبران و اشخاص برجسته استقلال هند	۱۱۴
۹-۱-۴-۴- رهبران و احزاب سیاسی فکری - سیاسی مسلمانان در استقلال هند.....	۱۱۵
۲-۴-۴- نیروهای سیاسی - فکری مخالف رژیم شاهنشاهی پهلوی در ایران	۱۲۱
۱-۲-۴-۴- نیروهای سیاسی - فکری متقدم	۱۲۱
۲-۲-۴-۴- نیروهای سیاسی - فکری متاخر	۱۲۴

عنوان	صفحه
۳-۲-۴-۴- زندگینامه و اندیشه سیاسی امام خمینی (ره).....	۱۳۱
۵-۴- بررسی همگونی ها و ناهمگونی های استقلال هند و انقلاب اسلامی.....	۱۳۷
۱-۵-۴- بررسی و مقایسه اندیشه وسبک سیاسی امام خمینی (ره) و گاندی	۱۳۷
۲-۵-۴- همگونی های استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران	۱۵۲
۱-۲-۵-۴- وجود آرمان و پیامد استقلال	۱۵۲
۲-۲-۵-۴- قدرت و نفوذ فوق العاده رهبری	۱۵۵
۳-۲-۵-۴- شرایط دوقطبی و حاکمیت دوگانه	۱۵۸
۴-۲-۵-۴- تبعید و زندانی شدن رهبران و انقلابیون.....	۱۶۰
۵-۲-۵-۴- تاثیرگذاری بر نهضت های آزادی بخش.....	۱۶۱
۶-۲-۵-۴- تاثیر شرایط بین المللی بر پیروزی هر دو جریان.....	۱۶۲
۳-۵-۴- ناهمگونی های استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران.....	۱۶۸
۱-۳-۵-۴- ماهیت انقلاب.....	۱۶۸
۲-۳-۵-۴- ارزش های انقلاب	۱۶۹
۳-۳-۵-۴- قلمرو مبارزه	۱۷۰
۴-۳-۵-۴- تاثیرگذاری بر واژه ها و مفاهیم سیاسی.....	۱۷۱
۵-۳-۵-۴- راهکار جذبی	۱۷۱
۶-۳-۵-۴- نقش دین در بسیج توده های مردم	۱۷۳
۴-۵-۴- جداول تطبیقی استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران	۱۷۵
پایان سخن	۱۸۵
منابع و مأخذ	۱۹۰

پیشگفتار

استقلال که از ریشه لغات عربی است و معنای آن بی طرفی و یا بی قید و بندی است، در طول دو قرن اخیر و بدنبال پیدا شدن قدرت های استعماری، در جایگاه یکی از جذاب ترین موضوعات مبارزاتی قرار گرفته است. رهبران سیاسی و احزابی که در برنامه های مبارزاتی خود هرچه بیشتر این مقوله را پر رنگتر نموده اند، قلب حامیان خود را به تصرف درآورده و برای حزب خود پایگاه وسیعی را دست و پا نموده اند. در ادبیات سیاسی کشورهای وابسته، دفع دشمن و بیرون راندن استعمارگران عملی انقلابی تلقی می گردید و استقلال پرستان در جایگاه برتری قرار می گرفته اند. اهمیت و ثقل این موضوع تا بدین حد بوده است که به دلیل تلاقی برخی ایدئولوژی های سیاسی نوین چون مارکسیزم و اسلام با این پدیده، خود جریانات و رهبرانی که در این راستا جان خود را می باختند به شخصیت های افسانه ای بین المللی تبدیل گردیده و مورد تقدیر و پرستش بسیاری از مردم جهان قرار گرفته اند. مجاهدت های استقلال طلبانه این شخصیت ها متقابلاً بر ایدئولوژی هایی چون مارکسیزم تاثیر می گذارد و این دو ایدئولوژی را در حد نجات دهنده و آزادی بخش برای این ملت ها ارتقا می دهد. یکی از کشورهایی که طعم استقلال و رهایی از استعمار را بعد از سه قرن (۱۷ تا ۲۰م)، چشید، کشور پهناور هندوستان بود.

کشور پهناور هند، در جنوب قاره آسیا واقع گردیده است. از این کشور در زبان فارسی تحت عنوان، «هندیاندوستان» در زبان انگلیسی، «ایندیا»^۱ و در زبان سانسکریت «بهارت ورشا» یاد می گردد. کشور هند به صورت شبه جزیره ای مثلثی شکل است که قاعده آن به شمال کوه های هیمالیا، ضلع شرقی آن به خلیج بنگال و ضلع غربی آن به دریای عمان و رأس آن در جنوب، به اقیانوس هند منتهی می گردد. این کشور از شمال غربی به پاکستان، از شمال به چین، بوتان، نپال و تبت، از شرق به میانمار (برمه سابق) و از جنوب و جنوب غربی به اقیانوس هند منتهی می گردد. کشور بنگلادش، که در منتهی الیه جنوب شرقی هند واقع گردیده از کلیه جوانب توسط کشور هند احاطه شده و تنها در شرق، مرز بسیار کوچکی با میانمار دارد. کشور هند در جنوب، از طریق تنگه پاکبا با کشور سریلانکا (سیلان سابق) همسایه است. وسعت این کشور (به استثنای مناطقی از کشمیر که در اختیار پاکستان و چین است) بر ۳،۱۶۵،۵۹۶ کیلومتر مربع بالغ می گردد. زبان رسمی کشور هند «هندی» با خط دیوانگیری است که ۳۰٪ جمعیت هند با آن تکلم می کنند. با این حال مطابق قانون اساسی کشور، ۱۶ زبان دیگر از قبیل آسامی، بنگالی، گجراتی، کانارایی، کشمیری، کوانی، مالایالم، مانی پوری، نپالی، اوریای، پنجابی، سانسکریت، سندی، تامیل، تیلگو و اردو نیز به رسمیت شناخته است. زبان انگلیسی از سال ها پیش از استقلال کشور زبان اداری و رسمی بوده و طبق توافقات به عمل آمده پس از استقلال (۱۹۴۷) نیز به عنوان زبان اداری باقی ماند. در حال حاضر، کل آموزش عالی و قسمت اعظم مکاتبات اداری این کشور به زبان انگلیسی صورت می گیرد (گیتاشناسی کشورها، ۱۳۶۲: ۸-۳۶۷).

این سرزمین، استقلال خویش را مدیون شخصیتی برجسته و مذهبی با نام «مهاتما گاندی»^۲ می باشد که با ورود خود به جریان مبارزات استقلال طلبی هندیان (اعم از هندو و مسلمان)، رهبری آن را به دست گرفته و توانست با شیوه

1- India
2-Mahatma Gandhi

مبارزه منفی و مبارزه عدم خشونت خود که هرگونه همکاری را با انگلیسی ها و خشونت در مبارزه را ممنوع می نمود، کشتی استقلال هند را به مقصد هدایت نماید.

مبارزات استقلال طلبی هند، مدت زمان زیادی به طول انجامید و می توان شروع آن را قیام سربازان هند در سال ۱۸۵۷م علیه انگلیسی ها دانست که باعث گردید مردم هند را نسبت به حوادث روی داده بیدار سازد و قدرت انگلیس را دچار خدشه سازد.

گاندی تا قبل از سال ۱۹۲۰م، در عرصه مبارزات هند، وارد نشده بود و در این زمان بود که با کمک کنگره ملی هند که بعد از جنگ جهانی اول قدرت فراوان یافته بود، توانست رهبری نهضت را برعهده گیرد. وی در مدت ۳۷ساله، مبارزه خود، به حدی در کار خود پشتکار، تلاش و صداقت نشان داد که بسیاری از مردم هند از تمام مذاهب و گروه ها مجذوب رفتار و منش وی گردیدند و در بسیاری از زمان ها وی را همراهی نمودند تا این که انگلیسی ها، مجبور گشتند که استقلال هند را در ۱۵ اوت سال ۱۹۴۷م به رسمیت بشناسند.

اما دومین جریان مهم و تاثیرگذار در تاریخ قرن بیستم میلادی جهان، وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی ایران می باشد؛ انقلابی که به برکت رهبری امام راحل، خون شهدای گرانقدر و اراده راسخ ملت به پیروزی رسید و چنان برجسته و یگانه شد که هیچ حرکت و جنبش انقلابی دیگری توان برابری با آن را نخواهد داشت. زیرا انگیزه ها و اهداف بسیار متفاوتی داشت.

انقلاب اسلامی ایران در بیست و دوم بهمن ماه سال ۱۳۵۷ش به پیروزی رسید. این انقلاب که ملهم از فرامین رهبری بزرگ و با عقاید اصیل اسلامی است، به انقلاب الهی و غیرمادی شهرت یافته است و آن را با تئوری های جامعه شناسی نمی توان درک کرد. همچنان که بسیاری از اندیشمندان غربی و شرقی در شناخت این پدیده سخت شگفت زده شده اند. ویژگی هایی که در انقلاب اسلامی وجود دارد، در طول تاریخ، نادر و می توان ادعا کرد در هیچیک از انقلابات جهان به وقوع نیپوسته است. اهداف و انگیزه این انقلاب، الهی و خداجویی بوده است و برای شناخت آن می بایست اسلام را بشناسیم. هر آنچه در اسلام به عنوان اصول دین مورد پذیرش واقع شده است و در تعیین مسیر و جهت انقلاب اسلامی ایران موثر بوده است، یعنی توحید، معاد، نبوت، عدل و امامت، هر یک مفاهیمی هستند که در تعیین سرنوشت انقلاب ایران نقطه اثری قابل توجه بوده اند.

در تمام انقلاب ها دو جبهه رو در روی یکدیگر قرار می گیرند، یکی ساخت سیاسی یا رژیم کهن است و دیگری گروه انقلابیون که شامل رهبران سیاسی نیز می شود. در انقلاب ایران نیز حکومت رژیم پهلوی با روی کار آمدن رضاخان از سال ۱۳۰۲ش آغاز می شود و پس از شروع جنگ جهانی دوم و به دنبال اشغال کشور توسط متفقین، فرزندش محمدرضا زمام امور کشور را بدست می گیرد. هرچند اقدامات ضد مذهبی رضاخان خشم روحانیون و ملت بر انگیخت، اما از فرزندش محمدرضا ایران را جدی تر اداره می نمود. کاستی هایی که در زمان محمدرضا شاه به وجود آمده بود به دنبال اهانت به ارزش ها و باورهای دینی که به دستور استعمارگران، بویژه آمریکا انجام می شد به تدریج موجب از دست رفتن موقعیت وی شد و با هدایتی که بخصوص کشور آمریکا می کرد، کشتار، شکنجه و آزار مردم ایران به نهایت خود رسید، اما انقلاب که از رهبری داهیانیه ی امام خمینی (ره) بهره مند بود، سرانجام پس از کشمکش های انقلابی در حدود بیست سال، به مرحله پیروزی خود رسید. در این میان گروه های چپ و راست و التقاطی، هر چند در راه

شکست ماشین رژیم، اقدامات مسلحانه و ترورهایی را انجام دادند و رژیم را تا حدودی به عقب نشینی وادار کردند، اما هنوز قدرت به وجود آوردن اتحاد کلی، بویژه در روستاها که نیمی از جمعیت ایران را به خود اختصاص می داد، را بدست نیاورد و در سال های ۴۹ و ۵۰ش تقریباً تمامی گروه های سیاسی شناسایی، دستگیر و زندانی شدند و تنها انقلابیون مذهبی، بدون تشکیلات حزبی به کار مبارزه با رهبری امام خمینی(ره)، ادامه دادند و به پیروزی نهائی نائل شدند. بسیاری از اندیشمندان غربی و شرقی علل و عوامل مختلفی را جهت بروز و پیروزی انقلاب اسلامی مطرح می کنند، اما اندیشمندان اسلامی، تنها به مساله اسلام خواهی و مقابله شاه با مذهب شیعه و دین مقدس اسلام اشاره می کنند و معتقدند، علت العمل شکست رژیم در این مساله نهفته است. انقلاب اسلامی ایران دستاوردهای بزرگی را به همراه داشته است، اما مهمترین آنان، اعتلا و تجدید حیات اسلام در جهان می باشد.

یکی از راه هایی که ما را در درک حوادث و جریان های تاریخی بویژه حوادث تاثیرگذار در جهان یاری می نماید، مقایسه و بررسی تطبیقی بین دو جریان می باشد. در این پژوهش سعی بر آن است تا به بررسی تطبیقی دو جریان مهم و برجسته مذکور یعنی استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران از منظر سیاسی و اجتماعی پرداخته شود تا ضمن پرداختن به چگونگی وقوع آنان، به درک همگونی ها و ناهمگونی های بین آنان نیز کمک نماید.

فصل اول

کلیات

۱-۱- تبیین مساله پژوهشی

استقلال هند از استعمار بریتانیا در سال ۱۹۴۷ م/ ۱۳۲۶ش به رهبری گاندی، یکی از بزرگترین حوادث تاریخ جهان محسوب می شود که اوضاع سیاسی و اجتماعی این شبه قاره را به طور اساسی دگرگون ساخت و در سراسر قلمرو اتحادیه هند که ایالت های امیرنشین آن به صورت یک فدراسیون متحد شده بودند قوانینی که پارلمان بریتانیا وضع کرده بود به تدریج لغو شد. در جریان استقلال هند به جز گاندی که مهمترین نقش را ایفا نمود، احزاب سیاسی و اجتماعی گوناگونی از هندوها و مسلمانان شرکت داشتند.

دومین حادثه بزرگ قرن بیستم وقوع انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ش/ ۱۹۷۹م بود. این انقلاب دینی به رهبری حضرت امام خمینی (ره) در آخرین دهه های قرن بیستم در قلمرو حکومتی که به وسیله معتبرترین دستگاه های امنیتی و تحلیل گران مسائل اجتماعی - سیاسی «جزیره ثبات» منطقه نامیده شده بود، چالش های

اساسی را فراروی نظریه پردازان و صاحب نظران مختلف قرار داد. ابعاد این انقلاب بسیار گسترده تر از آن بود که در ابتدا به نظر می رسید.

درواقع انقلاب اسلامی ایران و استقلال هند به جز اوضاع سیاسی و اجتماعی در آن دو کشور، رهبری نقش مهمی را ایفا نموده است که در برخی جهات این دو حادثه مهم قرن را به هم نزدیک می سازد. بررسی و مقایسه انقلاب ها و حوادث مهم تاریخی از جمله راه هایی هستند که شناخت ما را در درک و فهم از آنان میسر می سازد که در پژوهش حاضر به بررسی تطبیقی استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران از منظر سیاسی و اجتماعی پرداخته می شود.

۲-۱- کلیدواژه ها

- استقلال (Independence): این واژه به معنای عدم وابستگی، نفی سلطه پذیری و در فرهنگ سیاسی به معنای جدا بودن اقتدار و حاکمیت یک کشور از کشور دیگر ترجمه شده است (علی بابایی، ۱۳۶۹: ۶۹).

- هند (India): این کشور به وسعت ۳،۲۸۷،۵۹۰ کیلومتر مربع (هفتمین کشور جهان) در نیمکره شمالی، نیمکره شرقی، در جنوب آسیا در کنار اقیانوس هند، خلیج بنگال و در همسایگی چین، نپال، بوتان، بنگلادش، پاکستان و برمه واقع شده است (گیتا شناسی کشورها، ۱۳۶۲: ۳۶۷).

- انقلاب (Revolution): دگرگونی به معنای آغازی تازه است و خشونت در آن برای رهایی از ستمگری به قصد آزادی است (آرنت، ۱۳۶۱: ۴۷).

- ایران (Iran): این کشور با وسعت ۱،۶۴۸،۱۹۵ کیلومتر مربع وسعت (شانزدهمین کشور جهان) در نیمکره شمالی، نیمکره شرقی در قاره آسیا و در قسمت غربی فلات ایران و در همسایگی پاکستان، افغانستان، عراق و ترکیه واقع شده است (گیتا شناسی کشورها، ۱۳۶۲: ۶۰).

- استعمار (Colonialism): استعمار در لغت به معنای آبادانی کردن، آبادانی خواستن، تسلط مملکتی قوی بر مملکتی ضعیف به قصد استفاده از منابع طبیعی و نیروی انسانی افراد آن با تظاهر به منظور آبادی و رهبری مردم آن به سوی ترقی است (آشوری، ۱۳۴۵: ۱۵).

۳-۱- اهداف پژوهش

= بررسی تطبیقی استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران از منظر سیاسی و اجتماعی

= بررسی تاریخچه هند از زمان استعمار تا استقلال این کشور

= بررسی چگونگی شکل گیری انقلاب اسلامی ایران

۴-۱- پرسش های پژوهش

- اوضاع سیاسی و اجتماعی شبه قاره هند چه نقشی در به استقلال رسیدن هند داشته است؟
- اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران چه نقشی در به وقوع پیوستن انقلاب اسلامی داشته است؟
- میان استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران از منظر سیاسی و اجتماعی چه همگونی ها و ناهمگونی هایی وجود دارد؟

- چه شباهت ها و تفاوت های سبک سیاسی امام خمینی (ره) و گاندی چه بوده اند؟
- نقش شرایط بین المللی در وقوع استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران چه بوده است؟

۵-۱- فرضیات پژوهش

- به نظر می رسد اوضاع سیاسی و اجتماعی هند در شکل گیری استقلال آن نقش موثری داشته است.
- به نظر می رسد که اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران در وقوع انقلاب اسلامی بسیار موثر بوده است.
- به نظر می رسد که علی رغم تفاوت های اساسی بین استقلال هند و انقلاب اسلامی، برخی همگونی ها میان آنان دیده می شود.
- به نظر می رسد که علی رغم تفاوت های بنیادین میان شخصیت امام خمینی (ره) و گاندی، از برخی جهات، آنان سبک سیاسی مشابهی داشتند.
- به نظر می رسد که شرایط بین المللی در وقوع استقلال هند و انقلاب اسلامی ایران نقش موثری داشته اند.

۶-۱- فصل های پژوهش

- فصل اول این رساله به کلیات بحث، طرح مسأله، اهداف پژوهش، پرسش های پژوهش و پیشینه و معرفی منابع می پردازد.
- فصل دوم، به بررسی رویدادها و تحولات رخ داده در شبه قاره هند از زمان استعمار این شبه قاره تا زمان تجزیه آن که مقارن با استقلال هند رخ داد، می پردازد.
- در فصل سوم ضمن از نظر گذراندن رویکردها و نظریات مربوط به انقلاب اسلامی، چگونگی رخداد آن و تحولات منجر به انقلاب اسلامی مورد بررسی قرار می گیرد.

فصل چهارم که فصل پایانی این رساله را تشکیل می دهد، مقایسه دو جریان استقلال هند و انقلاب اسلامی از منظر سیاسی و اجتماعی و تحلیل همگونی ها و ناهمگونی های آنان را شامل می شود.

۷-۱- معرفی منابع

منابعی که برای این رساله استفاده شده اند به دو دسته تقسیم می شوند؛ منابع مربوط به استقلال هند که شامل زندگی نامه ی گاندی، نهری، تاریخ هند و استقلال آن کشور می باشد و منابع مربوط به انقلاب اسلامی که شامل زندگی نامه های سیاسی امام خمینی (ره)، صحیفه نور و منابع تحقیقاتی راجع به انقلاب اسلامی می شود.

۱-۷-۱- منابع استقلال هند

= مهدی بازرگان (بی تا) در کتاب «آزادی هند» به مراحل استقلال یافتن شبه قاره هند و نیز به وضعیت هندوستان بعد از استقلال می پردازد. وی همچنین در این اثر نموداری را ترسیم نموده که مراحل استقلال یافتن هند را به صورت سلسله حوادثی نشان می دهد که نخستین حادثه منجر به استقلال هند را مربوط به قیام بنگال در سال ۱۸۵۷م/۱۲۳۶ش و آخرین حادثه را میسیون مونت باتن به شمار می آورد.

= علی اصغر حکمت (۱۳۳۷) در کتاب خود با عنوان «سرزمین هند»، در چهار بخش اصلی به کشور هند می پردازد. بخش اول نکاتی راجع به جغرافیای معاصر و تاریخ طبیعی، سیاسی، فرهنگی هند در ادوار باستانی و قرون وسطی با نظر خاص به تاثیر و نفوذ تمدن ایران در هند و بالعکس مربوط می شود.

بخش دوم کتاب، مجموعه ای از عقاید و ادیان، آداب، رسوم، معقولات و خرافات و هنرهای زیبا و سایر مظاهر فکری و معنوی مردم هند که از زمان قدیم تا عصر حاضر در آن سرزمین وجود داشته و دارد، را شامل می شود. بخش سوم این کتاب سرگذشت خلاصه ای از دوره استعمار که زمان نشر و بسط تمدن جدید غرب در آن سرزمین می باشد و منجر به تاریخ نهضت افکار و ظهور احساسات وطن پرستی و تلاش در راه استقلال و آزادی می شود که با تاسیس جمهوری نوین هندیان پایان می پذیرد. اما بخش چهارم و پایانی کتاب حکمت، وضع مشروطی است از حکومت پس از استقلال و تلاش هایی که پس از آن در دوره تجدید حیات ملی صورت گرفت و در تشکیلات مختلف اجتماعی خود مانند نظامی، مالی و فرهنگی و اقتصادی پیشرفت های شایانی حاصل کردند.